

POVEZANOST NESPECIFIČNIH TEŽAV OTROK V ŠOLI S TEŽAVAMI ZARADI PITJA ALKOHOLA V PRIMARNEM DRUŽINSKEM OKOLJU

/ Nataša Sorko / Društvo Žarek upanja, Ljubljana

Težave s škodljivim pitjem alkohola in zasvojenostjo z alkoholom so v slovenskem prostoru pogoste. Strokovnjaki ocenjujejo, da ima težave zaradi pitja alkohola kar 10 % vse slovenske populacije. Iz tega sledi, ima vsaj tolikšen delež slovenskih družin posredne ali neposredne stike z alkoholom. Premalokrat pa se zavedamo ravno posledic, ki nastajajo pri otrocih in mladostnikih, ki živijo in odraščajo v takšnih socialnih okoljih. Govorimo lahko o tem, da ima primarna družina seveda po eni strani vlogo varovalnega dejavnika za otrokov celostni razvoj, po drugi strani pa zaradi škodljivega, tveganega pitja ali zasvojenosti z alkoholom enega izmed staršev predstavlja pomemben dejavnik tveganja za odraščajoče otroke. Težave pri otrocih se kažejo postopoma, ne nujno zgolj ali pa sploh ne na učnem uspehu. Ti otroci so prisiljeni hitro odrasti in prevzeti več odgovornih vlog, ki pa v njihovo razvojno obdobje sploh ne sodijo.

VPLIV GOSPODARSKE KRIZE IN NARAŠČAJOČE REVŠČINE NA TEŽAVE ZARADI PITJA ALKOHOLA

Gospodarska kriza in s tem povezanih manj delovnih mest ter večja stopnja brezposelnosti prav gotovo ustvarjajo številne stresne situacije za prebivalce vseh starostnih skupin. Posamezniki pa se pri blaženju simptomov naraščajočega stresa zaradi eksistenčnih težav, s katerimi se soočajo, odzivajo tudi na različne vplive iz njihovih socialnih in drugih okolij, v katerih bivajo, se aktivirajo in so vanje na kakršenkoli način vključeni. Dražljaji, ki prihajajo do njih, so prepogosto povezani tudi s tem, da alkohol vendarle vpliva na nivo njihovega razpoloženja, saj je splošno znano, da je alkohol psihoaktivna snov, za katero velja, da primarno vpliva na delovanje osrednjega živčnega sistema in na delovanje možganov, spremeni zaznavanje, počutje, zavest in vedenje. Pomembni so njihovi odnosi, sposobnost komuniciranja, v kolikšni meri so spodbujeni k krepitvi svojih pozitivnih virov moči ter njihova sprejetost v socialnih okoljih, katerih del so. Nevarnost današnjega časa in naraščajoče revščine je v tem, da trenutno situacijo in prihodnost osebe pogosto zaznavajo zgolj kot negativno.

DEJAVNIKI TVEGANJA IN VAROVALNI DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA CELOSTNI RAZVOJ MLADOSTNIKOV

Razvoj zasvojenosti je proces, ki se razvija več let. Kako hitro se bo zasvojenost razvijala, je odvisno od dejavnikov tveganja, ki razvoj zasvojenosti pospešujejo, in od varovalnih dejavnikov, ki ga zavirajo. Različne raziskave so med dejavniki tveganja za škodljivo pitje alkohola izpostavile prisotnost alkohola v družinski anamnezi, to je pojav zasvojenosti ali težav z alkoholom pri starših, sorojcih ali drugih ožjih sorodnikih. Izpostavile pa so tudi nekatere kognitivne primanjkljaje (npr.

težave pri odločanju in reševanju vsakodnevnih problemov), duševne bolezni v otroštvu (med njimi najpogosteje motnje razpoloženja), pomanjkanje socialnih veščin, nepodporno socialno okolje, nizko samopodobo in specifično vzgojo, npr. permisivno (Gerrard, Gibbons, Zhao, Russell in Reis Bergan 1999; Ellis, Zucker in Fitzgerald 1997; Clark 2004; Clark, Bukstein in Cornelius 2002). Med varovalnimi dejavniki, ki posameznika varujejo pred razvojem zasvojenosti, pa avtorji (Cleveland idr. 2008; Ames in Roitzsch 2000; Sale, Sambrano, Springer, Pena, Pan in Kasim 2005) izpostavljajo občutek kompetentnosti, asertivnost, sposobnost učinkovitega reševanja problemov, dobre socialne spretnosti in oporno socialno okolje. Pomembno je, da otroka opremimo z veščinami odločanja in reševanja problemov, da se bo znal soočiti s težavami in bo usmerjen k iskanju rešitev. Pomembno je tudi, da krepimo otrokovo samozavest, tako da prepoznamo njegove dobre lastnosti in področja, kjer je uspešen, ter ga pri tem spodbujamo. Socialne spretnosti in podporno socialno okolje pa krepimo s tem, ko otroku omogočimo medvrstniško druženje. Tako otroku pomagamo graditi raznoliko in trdno socialno mrežo, ki mu bo kasneje v življenju vir opore in pomoči.

ZASVOJENOST Z ALKOHOLOM IN DRUŽINSKA DINAMIKA

Nollerjeva in Callan (1991) sta mnenja, da kvaliteta družinskih odnosov opredeljuje sposobnost in zaupanje mladostnika, s pomočjo katerih lažje premaguje prehod iz mladostništva v odraslost. Odnosi v družini vplivajo na način spopadanja z nalogami adolescence, stopnjo problematičnega vedenja in sposobnost ustvarjanja pomembnih tesnih odnosov. S tega vidika je naloga družine spodbujanje mladostnikov k avtonomiji in neodvisnosti. V primarni družini

vsak posamezen član družine pridobi svoje prve socialne izkušnje, doživetja, občutja, čustva (kot npr. občutek varnosti, sprejetosti, pripadnosti, ljubezni, ljubosumja, strahu, jeze, sovraštva, maščevanja, zavisti, moči ipd). To aktivno vključevanje posameznih članov družine se sčasoma krepi.

Družina prehaja skozi posamezne razvojne faze. V vsaki razvojni fazi je naloga družine slediti spremembam in napredku, ki naj bi jih družina dosegla in se tako usposobila za konstruktivno reševanje težav. Hkrati pa družina deluje po načelih organizacije in celovitosti ter si hkrati izoblikuje tudi svojo, sebi lastno samoregulacijo. Družina izpolnjuje pomembne biološke, sociološke in tudi psihološke funkcije (Tomori 1994).

Otrok se v družini uči. Tudi brez aktivnega poslušanja, besedne razlage, spodbud. Uči se, ko opazuje starše, ko počnejo, kar je primerno, pa tudi tisto, kar je manj primerno. Uči se, kako ravnati ob stiskah, težavah in po drugi strani, na kakšen način in kako se najprimerneje veseliti. Nauči se, kaj je sreča in kdaj smo žalostni ter kako ravnati v takšnih situacijah, trenutkih, dogodkih. Če izhajamo iz primera družine, ki se sooča s stiskami, težavami, konflikti in kjer eden od staršev rešuje probleme tako, da se opija, je pričakovati, da bo otrok, ko odraste, ravnal enako, saj se je tako naučil v socialni interakciji s starši, preko socialnega učenja s posnemanjem svojega pomembnega bližnjega. Ne gre namreč pozabiti, da sta starša prva in dostikrat ena najpomembnejših avtoritet v življenju mladostnika. Velja pa, da se s posnemanjem učijo pogosteje tisti s slabšo samopodobo, nesamozavestni in tisti, ki čutijo močno čustveno povezanost z osebo, ki jo posnemajo in bi radi bili tej osebi čim bolj podobni. Zgodi se, da bolj posnemajo

nepriemerna kot primerna vedenja (Poljšak Škraban 2004).

Odnos staršev do alkohola bistveno vpliva na oblikovanje odnosa mladostnika do alkohola, saj se ta zgleduje po svojih najbližjih in verjame, da je tisto, kar počno oni, prav in dobro tudi zanj. Enako kot za odnos do alkohola velja seveda tudi za druga vedenja. Zato ne preseneča, da imajo mladostniki, ki izhajajo iz družin, v katerih je vsaj en član družine tvegano ali škodljivo pil alkohol, podoben odnos do alkohola kot njihovi starši ali prav nasproten. V kolikor imajo starši ustrezen odnos do alkohola, se o pitju alkohola pravočasno pogovorijo s svojim mladostnikom, ga usmerjajo in postavljajo jasna pravila, meje, norme, je več možnosti, da bo ta mladostnik tudi sam razvil ustrezen odnos do alkohola in tudi ostala vedenja in ravnanja. Lahko govorimo tudi o izkustvenem učenju in izjemno pomembni vlogi primarne družine, ki pa v današnjem času vzgojo svojih otrok in odgovornost zanj poskuša prenašati na vzgojitelje in učitelje, najpogosteje v šoli. Raziskovalci ugotavljajo, da stroga pravila staršev glede pitja alkohola in kvalitetni pogovori o alkoholu in njegovih negativnih učinkih zmanjšujejo verjetnost, da bo otrok tvegano pil, medtem ko škodljivo pitje staršev in prisotnost alkohola doma pospešujeta pitje alkohola pri otrocih (Spijckerman, van den Eijnden in Huiberts 2008).

ODNOS DO ALKOHOLA IN KOMUNIKACIJA V DRUŽINI

Starši so pogosto mnenja, da se je način življenja v zadnjih letih tako zelo spremenil, da nimajo dnevno niti pol ure časa, da bi ga preživeli s svojim mladostnikom, saj so zaposleni s službo, kariero, dodatnim delom za preživetje družine ipd. Starši v procesu osebnostnega spreminjanja (tudi v procesu okrevanja po zdravljenju zasvojenosti) prihajajo do drugačnih spoznanj. Ti posamezniki se zavedajo, da si je čas zase in svoje pomembne bližnje enostavno vredno vzeti in da se vedno najde pol ure na dan za pogovor. Tako se omogoči ustvarjanje in ohranjanje pravih vrednot v družini s ciljem krepitve medsebojnega zaupanja, spoštovanja do sebe in drugih, iskrenosti, solidarnosti ipd.

Prav tako se postavlja vprašanje, ali starši zaradi svoje preobremenjenosti prisluhnejo svojim otrokom v pravem trenutku, jih slišijo, ali pa gredo informacije mimo njih in jih

opazijo šele takrat, ko so razmere že kritične, ko dobijo obvestilo iz šole, da je mladostnik nemogoč, moteč v razredu, ne sodeluje v šoli, se je morda njegov šolski uspeh bistveno poslabšal ...

Se morda mladostniki zatekajo v tvegane oblike vedenja tudi zaradi tega, ker niso deležni dovolj pozornosti s strani svojih staršev in to pogrešajo, so osamljeni, žalostni, nesrečni, preobremenjeni? Ker s svojimi starši ne morejo podeliti prijetnih in tudi malo manj prijetnih izkušenj, čustev, doživetij in je zato njihovo zatekanje v alkohol, slabši učni uspeh, umikanje v svoj svet alarm za starše, da bi se ti prebudili in ugotovili, da z njimi živi njihov mladostnik, ki potrebuje osebno in čustveno oporo in podporo, prijazno besedo, da ga nekdo razume, mu prisluhne, se z njim pogovori?

Pri celostnem osebnostnem zorenju in razvoju otroka je izjemno pomembno, da se starši pogovorijo s svojim otrokom o vsem. Pravočasna komunikacija je izjemnega pomena in predstavlja pomemben varovalni dejavnik, da se tvegana vedenja pri mladostniku ne razvijejo. Z mladostnikom se je potrebno pogovoriti tudi o alkoholu in podobnih temah, čeprav so dostikrat odrasli mnenja, da so določene stvari kar same po sebi umevne, a niso. Iskreno zaupanje v odnosu starš-mladostnik ni nekaj samo po sebi umevnega. Za zaupen, iskren, spoštljiv odnos mora svoj delček prispevati tudi starš in znati prisluhniti otroku in uvideti, kdaj otrok resnično potrebuje stik z njim, pa naj je to pogovor, stisk roke, objem.

Ker živimo v informacijski družbi, so otroci in mladostniki okupirani z različnimi informacijami s strani različnih medijev. Obstaja nevarnost, da si mladostnik ravno zaradi vseh informacij o alkoholu in drugih psihoaktivnih snoveh ustvari napačne predstave, prepričanja. Naloga odraslih in staršev je otrokom pojasniti vse dileme, odgovoriti na vprašanja, da mladostnik ne bi po nepotrebem zašel v slepo ulico, v kateri bi preizkušal tvegane oblike vedenja, kot so škodljivo in tvegano pitje alkohola, kar ga posledično lahko pripelje tudi v druge odklonilne oblike vedenja.

Pri pogovoru z otrokom je izjemno pomembna tudi usklajenost besedne in nebesedne komunikacije, da v pogovoru ne ustvarjamo zmedenosti pri mladostniku, ko govorimo

eno, s kretnjami, tonom glasom, govorico telesa pa sporočamo nekaj povsem drugega. Mladostnik bo to opazil prej, kot si mislimo, in ravnal po svoji lastni izbiri. V tem pogledu je jasnost sporočil, ki so namenjena otroku in mladostniku, ključnega pomena.

VZGOJA – POMEN POZITIVNEGA ZGLEDA

Pri modelnem učenju, ki ga je utemeljil Bandura, vzgoja poteka s posnemanjem zgleda. Učinek učenja z opazovanjem je odvisen od več dejavnikov (Marentič Požarnik 2008). Ti so:

- ▶ značilnost modela (v našem primeru avtoriteta starša, učitelja, njegova privlačnost in ugled),
- ▶ osebnostne lastnosti (več posnemajo ne-samozavestni mladostniki, zaradi česar je še toliko bolj pomembno, da tudi starši in učitelji skrbijo za svojo osebnostno rast in mentalno higieno),
- ▶ značilnosti situacije (npr. kako se bo starš ali učitelj odzval v čustveno obremenilnih situacijah).

Učenje po modelu vpliva na posameznika na več načinov (Marentič Požarnik 2008):

- ▶ nauči se novih oblik vedenja (pozitivnih ali destruktivnih),
- ▶ okrepijo se že obstoječi načini vedenja in ravnanja,
- ▶ odstranijo ali vzpostavijo se zavore določenih oblik vedenja.

Pri takšni obliki dela in učenja lahko izkoristimo možnost, da se mladostniki s posnemanjem naučijo pozitivnih, prosocialnih oblik vedenja, načinov ravnanja v frustracijskih situacijah, reševanja konfliktov ipd. Posledica tega načina učenja je tudi predvidevanje, kaj posamezniku utegne prinesiti določeno vedenje, prav tako se oblikujejo predstave o tem, kakšno vedenje je v določeni situaciji normalno, kaj je prav, sprejemljivo, moralno in kaj ne. Oseba tako razvije svoje notranje standarde, ki vplivajo tudi na vedenje, ko modela (starša, učitelja) več ni.

PREDLOGI UKREPOV

Mladostnike, ki izhajajo iz družin, obremenjenih z zasvojenostjo, je potrebno spodbujati k vključevanju v podporne aktivnosti, ki krepijo njihov osebni razvoj, jih vzgajajo k odgovornosti, pri katerih se učijo novih socialnih veščin, hkrati pa vračajo nazaj vse tiste vloge in odgovornosti, ki so jih v času

zasvojenosti v družini prevzeli namesto odraslih oz. staršev. Ni toliko pomembno, kdo izvaja te aktivnosti, pomembna je vključitev teh mladostnikov. Opažamo namreč, da so takšni mladostniki prikrajšani pri socialnih kompetencah, ki pa se kažejo v manj empatičnih in bolj konfliktnih odnosih. Vse to prinaša težave v njihovem delovanju in spoprijemanju z vsakodnevnimi situacijami doma, v šoli, službi in drugih socialnih okoljih, v katera se ti mladostniki vključujejo.

Izhajati moramo iz tega, da so bili v enem obdobju svojega življenja tako rekoč prisiljeni v spremenjeno vlogo in pretirano usmerjenost v lastno samostojnost in avtonomnost. Ravno zaradi tega morajo biti aktivnosti usmerjene k spodbujanju njihovega osebnostnega razvoja, krepitevi samospoštovanja, ustvarjanja pozitivne podobe o sebi z namenom mladostnike okrepiti s strategijami za spoprijemanje s težavami na ustrezen način, brez zatekanja v omamo.

Primerne aktivnosti za mladostnike so npr. priprava in izvedba kreativnih delavnic, kjer se mladostniki skupaj s svojimi vrstniki v varnem okolju srečujejo s svojo razvojno krizo odraščanja, z razvijanjem svoje spolne vloge, krizo identitete ... Strategija preventivnih in podpornih aktivnosti za te mladostnike mora izhajati iz tega, da so kompetentni odrasli mladostnikom dober vzgled in izhodišče za izkustveno učenje in učenje po modelu, avtoriteti, ki si jo otroci in/ali mladostniki sicer običajno izberejo v svoji primarni družini, saj želijo biti čim bolj podobni svoji mami ali očetu ali mentorju.

Namen izvajanja preventivnih aktivnosti je vplivati na krepitev njihovega zdravega življenjskega sloga, ozaveščanje, informiranje, svetovanje, nudenje pomoči, zmanjševanje stigme, izobraževanje, pridobivanje novih, zdravih vedenjskih navad, učenje socialnih veščin, komunikacijskih spretnosti, s spodbujanjem k prevzemanju odgovornosti, skrbi za lastno zdravje, tako telesno kot duševno.

Namen predavanj in kreativnih delavnic je vzpostaviti neposreden pogovor med mladimi, kjer prisluhnejo svojim vrstnikom, njihovim težavam, spoznajo, kaj čutijo, saj bodo s prepoznavanjem svojih čustev otroci in mladostniki razrešili veliko svojih notranjih stisk in ugank. Na ta način pa se srečujejo tudi s svojo razvojno krizo. Cilj je spodbujati

temeljno naravnost na samostojno reševanje vprašanj, stisk, problemov. Gre torej za spodbujanje in krepitev notranje motivacije za samorazvoj in samouresničevanje ter za razvoj odgovornosti, tolerantnosti in komunikativnosti. Ideja izhaja iz prepričanja, da je mlade mogoče naučiti ustreznih življenjskih – socialnih veščin in da jih je treba podpreti pri izgradnji trdnega in stabilnega doživljanja lastne identitete. Delo z mladostniki mora biti skrbno načrtovano, strokovno vodeno in vrednoteno.

Z vidika dejavnikov tveganja in varovalnih dejavnikov za razvoj zdravega življenjskega sloga, ki so pri posameznikih izraženi v različnih oblikah in intenzivnosti (kot npr. premalo telesne aktivnosti, uporaba alkohola, tobaka in drugih psihoaktivnih snovi, gensko pogojena zdravstvena stanja, različne bolezni ipd.) velja spoštovati individualnost posameznikov in njihovo pripravljenost za določeno vrsto aktivnosti, ki si jo bodo ali pa si jo ne bodo izbrali. Gre za njihovo prostovoljno izbiro, z ustreznimi intervencijami pa jih lahko spodbudimo k aktivaciji ali samoaktivaciji. Zavedati se moramo, da vsak sam samostojno in odgovorno odloča o izbiri in kreiranju svojega življenjskega sloga. Dejavniki tveganja in varovalni dejavniki se med seboj povezujejo in tveganje za razvoj nezdravega življenjskega sloga povečujejo ali pa imajo varovalni vpliv. Dejavniki tveganja (individualne značilnosti, družinsko okolje, prijatelji, različna socialna okolja: služba, interesne dejavnosti ipd.) vzajemno delujejo na različna življenjska področja posameznika. Če izhajamo iz različnih teoretičnih izhodišč, lahko povzamemo, da se posamezniki odločajo za tista vedenja in ravnanja, ki jim glede na njihova pričakovanja prinašajo želene učinke.

Vendar enkratno vedenje še ne spremeni življenjskega sloga, zato je potrebno veliko vztrajanja in spodbud, da posameznik ohrani prepričanja o potrebnosti spremembe življenjskega sloga in opuščanja nezdravih navad, ki so mu lahko prinašale tudi užitek. V začetnem obdobju tako posamezniki potrebujejo veliko zunanje podpore, ki jim jo lahko nudijo organizirane oblike različnih aktivnosti (telesne aktivnosti: tek v skupini, joga, zumba, delavnice – ročne spretnosti in kreativne delavnice, razni debatni krožki ipd.), kjer so člani skupin motivacijsko delujejo eden na drugega in poleg aktivnosti tako

posamezniki širijo tudi svojo mrežo socialnih stikov in interakcij.

Opisano skupinsko dinamiko v tem pogledu lahko razumemo kot proces, ki se dogaja med dvema ali več ljudmi, pa tudi med posameznikom in skupino, ter komunikacijo, ki jo lahko opredelimo kot izmenjavo informacij, kar vsak posameznik v skupini doživlja in interpretira po svoje glede na svoje lastne izkušnje, sprejemanja in doživljanja lastnih ciljev in ciljev skupine. Glede na opisano ugotavljamo, da proces učenja v skupinah poteka v več fazah (Kobolt 2009), kar lahko vpliva na spremembo vedenjskih vzorcev pri posamezniku. Za skupine in skupinsko delo pa velja zakonitost, da skupine lahko dosežejo tudi cilje, ki so se zdeli nemogoči – to je mnogo več, kot bi posameznik lahko dosegel sam. Slediti je torej potrebno skupinski dinamiki in upoštevati, da so prispevki vsakega člana skupine, ki se doživlja kot povezana celota v prostoru in času, izjemno pomembni, saj vsi člani skupini tako prejemajo določena sporočila ali povratne informacije, ki vplivajo tudi na spremembo razmišljanja, vedenj in ravnanja (Ule 1997).

Ob vsem tem pa je potrebno upoštevati tudi, da vsi nimajo enakih možnosti in sposobnosti ter da je potrebno ustrezne predloge in priporočila vedno prilagajati posameznim, ožjim ciljnim skupinam z namenom, da vključeni ob uvajanju novih aktivnosti doživljajo pozitivne občutke, izkušnje in potrditve. Vključevanje v različne dejavnosti se pri posameznikih kaže v večji socialni vključenosti, bolj razširjeni socialni mreži in pozitivno vpliva na posameznikovo samopodobo.

Literatura

- Ames, S. C. in Roitzsch, J. C. (2000). The impact of minor stressful life events and social support on cravings: A study of inpatients receiving treatment for substance dependence. *Addictive behaviors*, 25 (4), 539–547.
- Clark, D. B. (2004). The natural history of adolescent alcohol use disorder. *Addiction*, 99 (2), 5–22.
- Clark, D.B., Buckstein O. in Cornelius, J. (2002). Alcohol use disorder in adolescents. *Pediatric Drugs*, 4 (8), 493–502.
- Cleveland, M. J., Feinberg, M.E., Bontempo D.E. in Greenberg, M. T. (2008). *The role of risk and protective factors in substance use across adolescence*. Journal of Adolescent Health, 43 (2), 157–164.

- Gerrard, M., Gibbons, F. X., Zhao, L. J., Russell, D. W. in Reis Bergan, M. (1999). The effect of peers' alcohol consumption on parental influence: A cognitive mediational model. *Journal of studies on alcohol*, 13, 32–44.
- Ellis, D. A., Zucker, R. A. in Fitzgerald, H. E. (1997). The role of family influences in development and risk. *Alcohol health and research world*, 21 (3), 218–226.
- Kobolt, A. (2009). *Timsko delo v poklicih pomoči* (interno gradivo). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Marentič Požarnik, B. (2008). *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
- Noller, P., Callan, V. (1991). *The adolescent in the family*. New York: Routledge.
- Poljšak Škraban, O. (2004). *Obdobje adolescence in razvoj identitete*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Sale, E., Sambrano, S., Springer, J., Pena, C., Pan, W., Kasim, R. (2005). Family protection and prevention of alcohol use among Hispanic youth at high risk. *American journal of community psychology*, 36 (3–4), 195–205.
- Spijkerman, R., van den Eijnden, R.J. in Huiberts, A. (2008). *Socioeconomic differences in alcohol-specific parenting practices and adolescents' drinking patterns*. *Eur Addict Res.*, 14(1), 26–37.
- Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Ule, M. (1997). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

REVŠČINA V SLOVENIJI – MERJENJE NA STATISTIČNEM URADU RS / Stanka Intihar, Statistični urad Republike Slovenije, Sektor za demografske in socialne statistike

Statistični uradi držav članic EU, med njimi tudi slovenski, uporabljamo za spremljanje revščine in socialne izključenosti relativni koncept. Ne merimo absolutne revščine, temveč ugotavljamo, koliko ljudi je revnih v primerjavi z drugimi. Predpostavljamo, da so revne tiste osebe, ki si ne morejo privoščiti načina življenja, običajnega za družbo, v kateri živijo. Relativna stopnja tveganja revščine je odraz porazdelitve razpoložljivega dohodka med gospodinjstvi, ne upošteva pa gibanja cen, stanovanjskih razmer, premoženja in drugih dejavnikov, ki prav tako vplivajo na življenjski standard ljudi.

1. RELATIVNA REVŠČINA

Relativno revščino izražamo s stopnjo tveganja revščine (v nadaljevanju: stopnja revščine). Ta pove, kolikšen je delež ljudi, ki živijo v gospodinjstvih, katerih razpoložljivi dohodek je nižji od praga tveganja revščine (v nadaljevanju: prag revščine). Prag revščine je odvisen od porazdelitve dohodkov. Določimo ga tako, da najprej za vsa gospodinjstva izračunamo njihov razpoložljivi dohodek na ekvivalentnega¹ odraslega člana, ga pripišemo vsem članom v gospodinjstvu in nato vse osebe razvrstimo glede na višino tako pripisanega dohodka. Dohodek osebe na sredini te porazdelitve je mediana; vrednost v višini 60 % mediane pa je prag tveganja revščine.

V razpoložljivi dohodek gospodinjstva² štejemo neto dohodek iz zaposlitve (tudi nado-

mestilo za prehrano in prevoz na delo), iz samozaposlitve, pokojnine, nadomestila za brezposelnost, nadomestila za bolniško odsotnost, štipendije, družinske prejemke (otroške dodatke, starševska nadomestila), socialne prejemke, obresti, dividende in prejete denarne transferje od drugih gospodinjstev (npr. preživnine, redna denarna darila), od katerih odštejemo transferje, plačane drugim gospodinjstvom, ter davek na premoženje (tudi nadomestilo za uporabo stavbnega zemljišča).

1. Stopnja tveganja revščine

Po podatkih iz Raziskovanja o dohodkih in življenjskih pogojih (SILC) za leto 2012 (dohodkovno leto 2011)³ je bila stopnja tveganja revščine v Sloveniji 13,5-odstotna; to pomeni, da je pod pragom tveganja revščine živelo gre za denarni razpoložljivi dohodek, v katerega sta vključena kot boniteta tudi uporaba službenega avtomobila v zasebne namene in del lastne proizvodnje samozaposlenih – vrednost izdelkov, prenesenih v gospodinjstvo iz lastne delavnice, podjetja ali trgovine. Po drugem (dohodek z dohodkom v naravi) je denarnemu razpoložljivemu dohodku prišteta še vrednost lastne proizvodnje (hrane in pijače, do leta 2006 pa tudi drv) z vrta, kmetije, sadovnjaka, porabljene v gospodinjstvu (dohodek v naravi). Na Eurostatu objavljajo samo kazalnike za koncept denarnega razpoložljivega dohodka, to je brez dohodka v naravi (prvi koncept dohodka).

³ Vir za izračun stopnje tveganja revščine in drugih kazalnikov za leto 2012 so bili podatki iz Raziskovanja o dohodkih in življenjskih pogojih (SILC) za leto 2012, ki je bilo izvedeno na podlagi podatkov, pridobljenih v Anketi o življenjskih pogojih v letu 2012 (leto izvedbe SILC), in administrativnih ter registrskih podatkov za leto 2011 (referenčno leto za dohodek).

13,5 % ali 271.000 oseb, od tega 124.000 moških in 147.000 žensk. Prag tveganja revščine je znašal 606 EUR na ekvivalentnega odraslega člana gospodinjstva na mesec, torej 606 EUR za prvo odraslo osebo v gospodinjstvu, 182 EUR za vsakega otroka, mlajšega od 14 let, za vse ostale člane gospodinjstva pa 303 EUR na člana. Štiričlanska družina z dvema odraslima in z dvema otrokoma, mlajšima od 14 let, je morala imeti vsaj 1.273 EUR razpoložljivega neto dohodka na mesec, dvočlansko gospodinjstvo brez otrok pa vsaj 909 EUR na mesec, da sta se dvignila nad prag revščine.

2. Skupine prebivalcev pod pragom tveganja revščine

Med vsemi 271.000 osebami pod pragom tveganja revščine so največji, 31-odstotni, delež predstavljali upokojeanci (22 % upokojene ženske in 9 % upokojeni moški), sledile so delovno aktivne osebe z 20-odstotnim deležem in brezposelne osebe z 19-odstotnim deležem ter mladoletni otroci z 19-odstotnim deležem, najmanj, 11 %, pa je bilo med osebami pod pragom tveganja revščine drugih neaktivnih oseb (nezmožnih za delo, gospodinj, študentov). Glavni vzrok za revščino so nizki dohodki, ki izvirajo iz brezposelnosti oz. neaktivnosti in slabo plačanih delovnih mest in posledično nizkih pokojnin.

¹ Da bi lahko primerjali življenjsko raven gospodinjstev med seboj, moramo upoštevati njihovo velikost in sestavo. Vsi člani gospodinjstva nimajo enakih potreb, zato uporabljamo ekvivalenčne lestvice, ki upoštevajo ekonomijo obsega v gospodinjstvih. Za izračun števila ekvivalentnih odraslih članov vsakega gospodinjstva uporabljamo OECD-jevo prilagojeno ekvivalenčno lestvico. Lestvica daje prvemu odraslemu članu utež 1; otrokom, mlajšim od 14 let, utež 0,3; vsem drugim članom, starim 14 let ali več, pa utež 0,5. Štiričlanska družina dveh odraslih in dveh otrok ima tako 2,1 ekvivalentnega odraslega člana (izračun: $1 \times 1 + 1 \times 0,5 + 2 \times 0,3 = 2,1$). Dohodek na ekvivalentnega odraslega člana gospodinjstva se izračuna tako, da se sešteje dohodek vseh članov gospodinjstva in nato deli s številom ekvivalentnih odraslih članov v gospodinjstvu.

² Kazalniki so izračunani za dva koncepta razpoložljivega dohodka: Po prvem (dohodek brez dohodka v naravi)